

Izabela Koryś, Roman Chymkowski

Stan czytelnictwa w Polsce w 2018 roku. Wstępne wyniki

Na przełomie listopada i grudnia 2018 roku przeprowadzono kolejny pomiar w ramach cyklicznego, prowadzonego od 1992 roku badania Biblioteki Narodowej „Stan czytelnictwa w Polsce”. Badanie zrealizowała w terenie firma Kantar Public na ogólnopolskiej próbie reprezentatywnej 2076 respondentów w wieku co najmniej 15 lat metodą CAPI (Computer Assisted Personal Interview) oraz na celowej próbie 1660 czytelników książek metodą CAWI (Computer Assisted Web Interview). Poszerzona próba czytelników książek umożliwiła pogłębioną analizę wyborów i preferencji lekturowych oraz społecznego obiegu książki w różnych grupach społeczno-demograficznych. Co więcej – uczestników badania internetowego, którzy czytają książki z większą systematycznością (kryterium doboru do próby celowej było przeczytanie co najmniej trzech książek w ciągu roku), jednocześnie swobodnie korzystają z internetu (badani samodzielnie wypełniali kwestionariusz on-line) traktować można jako grupę odniesienia w interpretacji wyników uzyskanych na reprezentatywnej próbie ogólnopolskiej. Jak zaprezentujemy to w dalszej części tego komunikatu, pod pewnymi względami przewyższają oni czytelników z próby ogólnopolskiej (np. w korzystaniu z e-booków i audiobooków), w innych (np. wielkości księgozbiorów domowych) odbiegają od nich mniej, niż można by się tego spodziewać.

Szczegółowe wyniki wraz z komentarzem zaprezentowane zostaną po zakończeniu pogłębionych analiz w pełnym raporcie z badań udostępnionym w formie drukowanej oraz na stronie BN.

Główne wskaźniki czytelnictwa pozostają bez zmian

W 2018 roku czytanie przynajmniej jednej książki w ciągu roku zadeklarowało 37% respondentów (por. Wykres 1). Różnica jednego punktu procentowego w porównaniu z poprzednim rokiem mieści się w marginesie błędu pomiaru, który dla próby o liczebności 2 tys. obserwacji wynosi 2%. Podstawowe wskaźniki czytelnictwa są stabilne. W dłuższej perspektywie czasowej widać, że deklaracje czytania książek (co najmniej jednej i co najmniej siedmiu w ciągu roku) wyraźnie spadły w latach 2004-2008. To, że zainteresowanie czytaniem książek nie rośnie, ma zapewne wiele przyczyn; należą do nich m.in. style życia i sposoby spędzania czasu wolnego, popularyzacja rozrywki cyfrowej, niewielkie przełożenie czytania książek w dorosłym życiu na powodzenie na rynku pracy, a także fakt, że za sprawą przemian w dziedzinie technologii komunikacji książki nie są dziś jedynym źródłem wiedzy i informacji.

Znajduje to swoje odbicie w zmianie postaw względem czytania książek. W młodszych grupach wiekowych znajdziemy mniejszy odsetek osób deklarujących, że bardzo lubią czytanie książek – zarówno wśród mężczyzn, jak i kobiet, które w starszych grupach wieku wyraźnie przewyższają mężczyzn pod tym względem (por. Tabela 1). Nie zmienia to faktu, że właśnie wśród młodszych osób jest najwięcej czytelników książek, do tego czytających z większą intensywnością (por. Tabela 2). Można przypuszczać, że po ustaniu obowiązku szkolnego czytać książki będą ci, którzy nauczyli się to lubić.

Wykres 1. Deklaracje dotyczące czytania książek w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie w latach 2000–2018

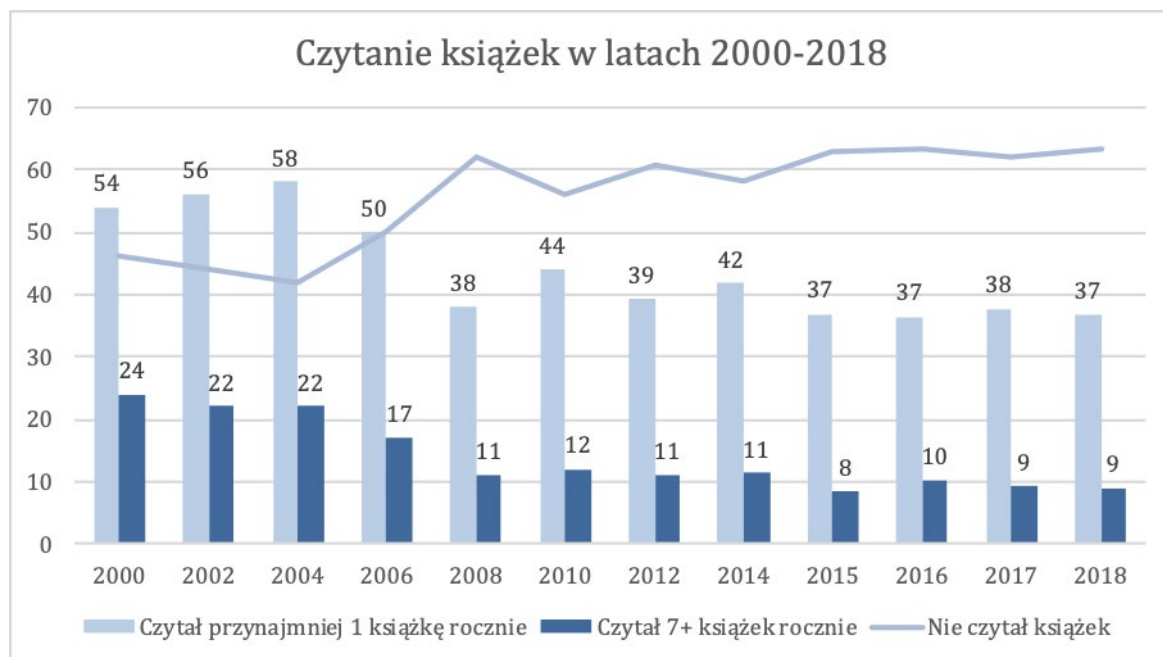

Tabela 1. Odsetki odpowiedzi na pytanie: „Ogólnie rzecz biorąc, proszę odpowiedzieć na pytanie czy lubi Pan(i) czytać książki?” w podziale na płeć i wiek

	Bardzo lubię czytać książki	Raczej lubię czytać książki	Ani lubię, ani nie lubię	Raczej nie lubię czytać książek	Bardzo nie lubię czytać książek
Ogółem w całej próbie (N=2096)	15%	27%	24%	22%	13%
Mężczyźni					
Mężczyźni ogółem (n=1008)	9%	23%	23%	26%	19%
mężczyzna, 15-24 lata (n=128)	4%	23%	34%	23%	15%
mężczyzna, 25-39 lat (n=322)	8%	26%	25%	26%	15%
mężczyzna, 40-59 lat (n=319)	11%	19%	18%	28%	24%
mężczyzna, 60-więcej (n=234)	10%	24%	20%	26%	20%
Kobiety					
Kobiety ogółem (n=1091)	20%	30%	25%	18%	8%
kobieta, 15-24 lata (n=116)	13%	35%	33%	10%	9%
kobieta, 25-39 lat (n=322)	17%	32%	23%	18%	9%
kobieta, 40-59 lat (n=340)	21%	31%	24%	18%	6%
kobieta, 60-więcej (n=315)	23%	25%	23%	20%	10%

Źródło: BN 2018

Tabela 2. Odsetki odpowiedzi na pytanie o liczbę książek czytanych w 2018 r. w podziale na grupy wieku

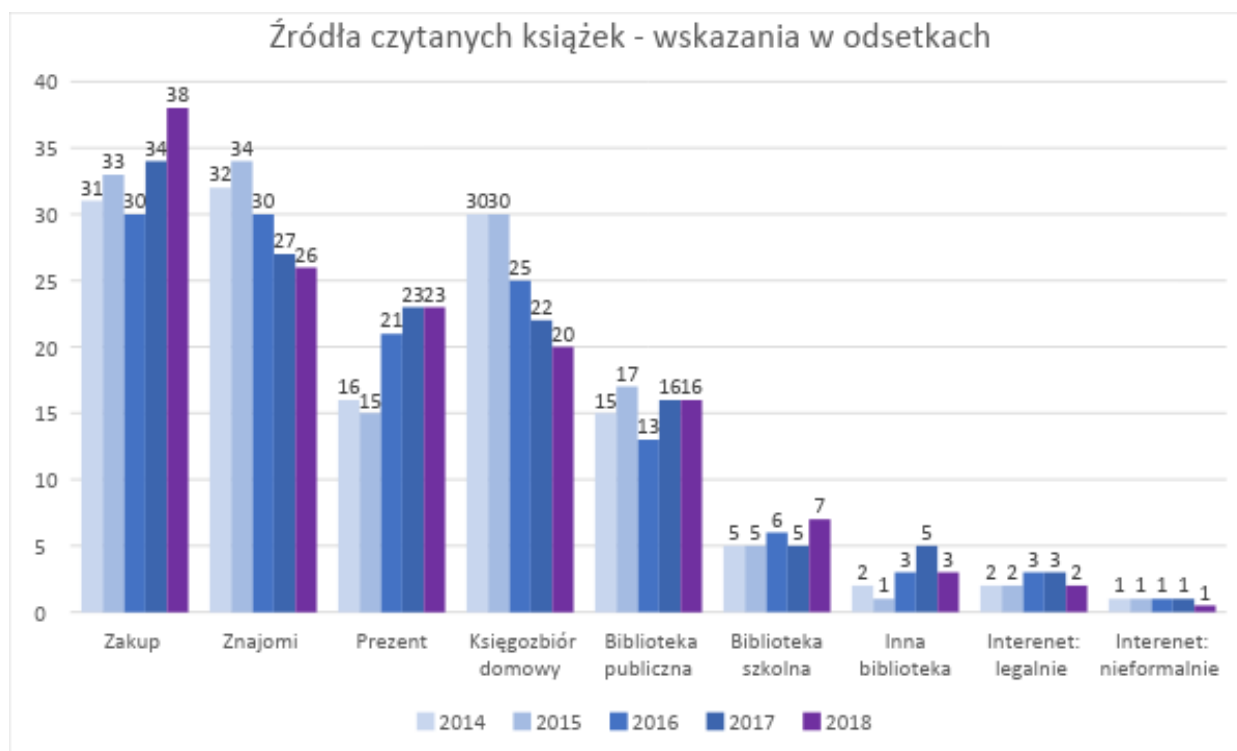
	Nie czytał książek	Tak, 1-2 książki	Tak, 3-6 książek	Tak, 7 i więcej książek	Trudno podać liczbę
15-24 lata	45%	22%	18%	11%	4%
25-39 lat	58%	19%	12%	11%	1%
40-59 lat	62%	16%	9%	11%	2%
60 lat lub więcej	67%	12%	8%	10%	3%

Źródło: BN 2018

Czytane książki najczęściej kupujemy, rzadziej pożyczamy

Pytając uczestników badania o czytane przez nich w ciągu ostatniego roku książki, prosimy ich również o wskazanie w jaki sposób dana książka trafiła w ich ręce (np. została kupiona, pożyczona od znajomego, wypożyczona z biblioteki itp.). W 2018 roku wzrosło znaczenie zakupów książkowych. Oznacza to, że zmieniają się oczekiwania i nawyki czytelników – rośnie znaczenie nowości wydawniczych, a czytelnicy są w większym stopniu skłonni kupić interesujące ich książki zamiast czekać aż przeczytają je znajomi lub sięgać po starsze tytuły obecne w domowych księgozbiorach. Udział książek wypożyczonych z biblioteki publicznej lub ofiarowanych w prezencie utrzymał się na poziomie z 2017 r., wzrósł nieco udział książek wypożyczonych z bibliotek szkolnych, co potwierdzają wyniki badań prowadzonych wśród uczniów.

Wykres 2. Źródła czytanych książek w latach 2014–2018 (odsetek osób wymieniających w danym roku książki z poszczególnych źródeł)

Źródło: BN 2018

Posiadanie książek w domach nie jest powszechne, a duże księgozbiory domowe posiada bardzo wąska grupa ludzi

35% respondentów w próbie ogólnopolskiej przyznało, że w ich domach nie ma żadnych książek lub są tylko podręczniki szkolne (por. Tabela 3). E-booki posiada zaledwie 5% co najmniej piętnastoletnich Polaków, w próbie celowej czytelników takich osób jest przeszło jedna czwarta.

Tabela 3. Odsetek odpowiedzi dotyczących zawartości księgozbiorów domowych w 2018 r.

Czy w Pana(i) domu znajdują się jakieś książki?	Reprezentatywna próba ogólnopolska	Celowa próba czytelników
Nie, w ogóle nie ma książek	28%	2%
Tak, są, ale tylko podręczniki szkolne	7%	3%
Tak, i są to różne książki (oprócz podręczników szkolnych), ale tylko w formie tradycyjnych książek papierowych	61%	68%
Tak i są to różne książki (oprócz podręczników szkolnych) – zarówno w formie tradycyjnych książek papierowych oraz e-booków	5%	27%

Źródło: BN 2018

Polacy mają w swoich domach stosunkowo niewiele książek (por. Tabela 4). 59% posiada do 50 woluminów (około dwie półki książek), 80% – nie więcej niż 100 woluminów. Czytelnicy, co zrozumiałe, przeciętnie mają ich znacznie więcej, ale nawet oni niekoniecznie są posiadaczami wielkich księgozbiorów. Tylko 4% badanych z próby celowej czytelników ma w domu więcej niż 1000 książek.

Tab. 4. Odsetek deklaracji dotyczących objętości księgozbiorów domowych w 2018 roku

Ile tradycyjnych, papierowych książek (z wyjątkiem podręczników) znajduje się łącznie w Pana(i) mieszkaniu/domu?	Reprezentatywna próba ogólnopolska	Celowa próba czytelników
1-10 książek	14%	5%
11-50 książek	45%	25%
51-100 książek	21%	21%
101-200 książek	11%	19%
201-500 książek	4%	14%
501-1000 książek	1%	9%
Więcej niż 1000 książek	1%	4%
Nie wiem/trudno powiedzieć	3%	2%

Źródło: BN 2018

Książki czytamy głównie w domu, kiedy nic nam w tym nie przeszkadza

Osoby nieczytające książek tłumaczą swoją postawę brakiem czasu. Okazuje się jednak, że czasu nie zawsze i nie wszystkim brakuje w równym stopniu, że są sytuacje bardziej lub mniej sprzyjające czytaniu książek. W pewnych warunkach czytelnicy wolą sięgnąć po teksty krótsze i mniej angażujące niż książka, np. w czasie oczekiwania na wizytę u lekarza czy w trakcie jazdy środkami transportu publicznego. Podobnie jest z pracą zawodową – nawet czytelnikom z próby celowej łatwiej jest sięgnąć po książkę w weekendy lub dni wolne od pracy. Książki najchętniej czytamy w domu. Jeśli pogoda sprzyja przebywaniu na dworze – również czytelnicy książek rezygnują z czytania na rzecz wielorakich aktywności na świeżym powietrzu. Tabela 5 pokazuje, że czytanie książek jest praktyką związaną przede wszystkim z przestrzenią prywatną, z czasem, kiedy przebywa się w domu i kiedy nie ma się w zasięgu atrakcyjniejszych form spędzania czasu.

Tabela 5. Odsetek deklaracji dotyczących częstotliwości czytania w wybranych sytuacjach w 2018 roku

	Często czytam wtedy książki	Czytam książki od czasu do czasu	Czytam książki, ale robię to bardzo rzadko	Czytam, ale coś innego niż książki	Nic wtedy nie czytam	Zawsze mam wtedy książkę pod ręką, nawet gdy jej nie czytam
W tygodniu w dni robocze	5,6%	12,6%	9,2%	20,7%	50,2%	1,7%
W weekendy i w dni wolne od pracy	7,6%	14,1%	10,2%	21,0%	45,0%	2,1%
Kiedy mam więcej wolnego czasu w domu	8,8%	14,3%	9,3%	20,7%	45,0%	1,9%
W trakcie wyjazdu lub urlopu spędzanego poza domem	5,5%	9,8%	7,5%	11,5%	63,9%	1,8%
W trakcie przemieszczania się środkami transportu publicznego	3%	5,5%	4,8%	8,4%	77,2%	1,1%
W trakcie dłuższego oczekiwania np. w kolejce do lekarza	2,6%	3,5%	4,6%	12,4%	76,0%	0,9%
Kiedy na dworze jest ładna i słoneczna pogoda	3,2%	8,3%	6,2%	9,4%	72,1%	0,8%
Kiedy na dworze jest brzydko, zimno lub deszczowo	6,9%	14,2%	8,0%	18,2%	51,2%	1,5%

Źródło: BN 2018

Wybór książki do czytania zależy od indywidualnych potrzeb, dlatego najlepsze rekomendacje pochodzą od bliskich i od osób o podobnych zainteresowaniach

Wszystkich uczestników naszego badania zapytaliśmy o to, które ze wskazanych przez nas źródeł wiedzy o tym, jakie książki warto czytać, są ich zdaniem najmniej, a które najbardziej przydatne.

Generalnie dla wszystkich badanych najlepszymi źródłami wiedzy pomocnymi w wyborze książek są rekomendacje znajomych i rodziny oraz własne kompetencje czytelnicze, na których osoby nieczytające książek polegają jednak nieco mniej niż na radach rodziny.

Jeszcze ciekawiej wygląda to w przypadku nabywców książek – w ich przypadku postrzeganie pewnych źródeł wiedzy o książkach jako mniej lub bardziej przydatne może wpłynąć na decyzje o zakupie danej pozycji. Dokonując wyboru tytułu kupowanej książki, badani kierują się przede

wszystkim własną opinią na jej temat. W dalszej kolejności znajdują się rekomendacje znajomych i rodziny, a więc osób z najbliższego otoczenia, takich, z którymi utrzymuje się codzienne kontakty. Opinie na temat książek zamieszczane w internecie interesują przede wszystkim osoby stosunkowo młode (do 39 roku życia). Najstarsi respondenci większą wagę przywiązują do opinii bibliotekarzy i księgarzy. We wszystkich grupach wiekowych najmniejszym zaufaniem cieszą się komunikaty rozpoznawane jako jednoznacznie komercyjne, a więc reklamy, katalogi wydawnicze itp. Być może stosunkowo wyższa pozycja księgarza w tej dziedzinie związana jest z możliwością kontaktu bezpośredniego, podczas gdy przekaz marketingowy jest zdepersonalizowany.

Wykres 3. Hierarchia przydatności źródeł wiedzy o książkach, które warto czytać. Grupa nabywców książek¹ z podziałem na wiek

Łącznie we wszystkich grupach wiekowych	Średnia ocena	Nabywcy książek w grupach wiekowych							
		15-24	Średnia ocena	25-39	Średnia ocena	40-59	Średnia ocena	60+	Średnia ocena
Samodzielna ocena zawartości	7,10	Samodzielna ocena zawartości	7,47	Samodzielna ocena zawartości	7,00	Samodzielna ocena zawartości	7,12	Samodzielna ocena zawartości	7,13
Znajomi	6,59	Znajomi	6,60	Znajomi	6,66	Znajomi	6,59	Znajomi	6,33
Rodzina	6,25	Rodzina	6,38	Rodzina	6,25	Rodzina	6,27	Rodzina	6,13
Inni czytelnicy w Internecie	5,80	Inni czytelnicy w Internecie	6,32	Inni czytelnicy w Internecie	6,06	Bibliotekarze	5,77	Bibliotekarze	5,54
Bibliotekarze	5,55	Bibliotekarze	5,82	Dziennikarze i krytycy - prasa, radio, TV	5,36	Inni czytelnicy w Internecie	5,70	Sugestie księgarzy	5,42
Dziennikarze i krytycy - prasa, radio, TV	5,37	Listy bestsellerów	5,58	Bibliotekarze	5,34	Dziennikarze i krytycy - prasa, radio, TV	5,44	Dziennikarze i krytycy - prasa, radio, TV	5,25
Wygląd i okładka	5,16	Wygląd i okładka	5,52	Listy bestsellerów	5,18	Sugestie księgarzy	5,19	Wygląd i okładka	5,23
Listy bestsellerów	5,12	Dziennikarze i krytycy - prasa, radio, TV	5,29	Wygląd i okładka	5,16	Nagrody literackie	5,05	Nagrody literackie	5,14
Sugestie księgarzy	5,11	Sugestie księgarzy	5,27	Nagrody literackie	5,08	Wygląd i okładka	5,03	Listy bestsellerów	4,85
Nagrody literackie	5,08	Nagrody literackie	5,14	Sugestie księgarzy	4,94	Listy bestsellerów	4,99	Inni czytelnicy w Internecie	4,68
Reklamy i katalogi	4,23	Reklamy i katalogi	4,55	Reklamy i katalogi	4,00	Reklamy i katalogi	4,34	Reklamy i katalogi	4,50

Źródło: BN 2018. Wartości liczbowe przedstawiają średnią wskazań dla każdego z ocenianych przez badanych źródeł, na skali, w której źródło ocenione jako „najlepsze źródło informacji o tym, co warto czytać” otrzymywało 10, zaś „zupełnie nieprzydatne źródło informacji o tym, co warto czytać” otrzymywało 0.

¹Na potrzeby tego zestawienia wyodrębniliśmy z reprezentatywnej próby ogólnopolskiej oraz celowej próby czytelników osoby, w które w 2018 kupiły osobiście co najmniej 1 książkę. Pełne brzmienie pytania było następujące: „W księgarniach i bibliotekach jest coraz więcej książek i często trudno jest się zdecydować, które z nich warto przeczytać lub kupić komuś w prezencie. Gdy wybiera Pan(i) książki dla siebie lub dla innych, z których źródeł informacji o książkach Pani(i) korzysta i które są z Pana(i) doświadczeń najbardziej przydatne?”

Czytelnicy książek drukowanych czytają też e-booki

Biorąc pod uwagę odpowiedzi udzielone przez badanych z próby ogólnopolskiej, można powiedzieć, że czytanie e-booków jest praktyką podejmowaną przez bardzo nieliczne osoby. Tymczasem ci, którzy czytają książki, a zarazem sprawnie korzystają z komputera, coraz chętniej sięgają po tytuły wydane w formatach cyfrowych. W celowej próbie czytelników, czytanie książek w formacie e-booka zadeklarował niemal co drugi badany (Tabela 6).

Tabela 6. Odsetek deklaracji dotyczących korzystania z elektronicznych nośników tekstu

	Próba ogólnopolska			Celowa próba czytelników		
	Tak, co najmniej kilka razy w ciągu ostatniego roku	Tak, przynajmniej raz w ciągu ostatniego roku	Nie	Tak, co najmniej kilka razy w ciągu ostatniego roku	Tak, przynajmniej raz w ciągu ostatniego roku	Nie
Czytał(a) Pan(i) dłuższe teksty w formie elektronicznej	10%	7%	82%	41%	36%	24%
Ściągnął(ęła) Pan(i) jakąś książkę z Internetu lub czytał(a) ją on-line	2%	4%	94%	22%	28%	49%
Czytał(a) Pan(i) książkę w formacie e-booka	2%	3%	95%	21%	28%	52%
Słuchał(a) Pan(i) jakiegoś audiobooka	1%	3%	96%	11%	25%	64%

Źródło: BN 2018

E-booki czyta się przede wszystkim na ekranach komputerów, zwłaszcza laptopów, i telefonów komórkowych. Można domniemywać, że wysoka pozycja komputera w tej dziedzinie wynika z praktyki czytania przy okazji albo w przerwie innych zajęć, m.in. tych związanych z pracą. Z kolei smartfony są dziś urządzeniami, z którymi rozstajemy się bardzo rzadko i na krótko, używając ich nie tylko do dzwonienia i wysłania wiadomości, ale także do czytania książek i słuchania audiobooków (Tabela 7 i Tabela 8).

Tabela 7. Odsetek deklaracji dotyczących wykorzystania poszczególnych urządzeń do odczytu e-booków

Na jakich urządzeniach czytał(a) Pan(i) książki w formacie e-booka?	Reprezentatywna próba ogólnopolska (liczba osób czytających e-booki n= 367)	Celowa próba czytelników (liczba osób czytających e-booki n=798)
komputer stacjonarny	9%	16%
laptop	53%	35%
tablet	11%	23%
czytnik	17%	30%
telefon komórkowy	18%	36%

Źródło: BN 2018

Tabela 8. Odsetek deklaracji dotyczących wykorzystania poszczególnych urządzeń do odsłuchu audiobooków w 2018 roku

Na jakich urządzeniach słucał(a) Pan(i) książki w formie audiobooka?	Reprezentatywna próba ogólnopolska (liczba osób słuchających audiobooków n= 91)	Celowa próba czytelników (liczba osób słuchających audiobooków n=595)
komputer stacjonarny	8%	14%
laptop	47%	32%
tablet	10%	13%
odtwarzacz w samochodzie	11%	13%
telefon komórkowy	31%	50%
magnetofon/odtwarzacz CD	3%	7%
odtwarzacz MP3	2%	6%

Źródło: BN 2018

W językach obcych częściej czytamy teksty użytkowe, rzadziej literaturę piękną

Czytających jakiegokolwiek teksty w językach obcych jest ok. 7%, przy czym w próbie celowej czytelników książek takich osób jest 38%. Najczęściej czyta się w ten sposób informacje publikowane w internecie (artykuły prasowe, posty, blogi, strony tematyczne), następnie teksty związane z wykonywaną pracą (korespondencję służbową, dokumentację, raporty itd.) oraz teksty na użytek prywatny (instrukcje obsługi, poradniki, przewodniki, przepisy). Najrzadziej w językach obcych czyta się prasę papierową i literaturę piękną. W języku innym niż polski statystycznie częściej czytają mężczyźni niż kobiety, przy czym różnica szczególnie wyraźnie widoczna jest w lekturach na użytek pracy zawodowej.

Tabela 9. Odsetek deklaracji dotyczących czytania tekstów w języku obcym

	Mężczyzna	Kobieta	Ogółem
Próba reprezentatywna CAPI (N=2076)	7%	6%	7%
Próba celowa CAWI (N=1660)	41%*	35%*	38%
Odsetek osób czytających poszczególne typy tekstów w próbie celowej CAWI			
Prasa drukowana i magazyny kolorowe	24%	24%	24%
Treści w internecie: artykuły prasowe/posty/ blogi/ strony tematyczne	69%*	61%*	65%
Teksty związane z wykonywaną pracą (korespondencja, dokumentacja, raporty, itp.)	52%*	38%*	45%
Teksty na użytek prywatny (np. przepisy, poradniki, przewodniki, instrukcje)	44%	43%	43%
Teksty na tematy naukowe, popularnonaukowe lub społeczno-ekonomiczne	32%	30%	31%
Literatura: powieści/kryminały/fantastyka czytane dla przyjemności lub w celu doskonalenia języka	20%*	32%*	26%

Źródło: BN 2018. Gwiazdką oznaczono różnice istotne statystycznie na poziomie 0,05

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego